

Lezen is het poetsen van de geest

Een interview met Ted van Lieshout
Erna van Koeven

Amandelspijs

Als ik arriveer op de zolderetage van Ted van Lieshout vlakbij de Zeedijk, krijg ik onmiddellijk iets heerlijk en vooral ook heel groots met amandelspijs aangeboden met daarbij de bezorgde vraag of ik misschien niet allergisch ben voor een van de ingrediënten. Gelukkig niet, maar het is niet eenvoudig om vragen te stellen en tegelijkertijd te eten. Toch lukt het om me voor te stellen. Ik vertel over mijn ervaring als lerarenopleider Nederlands en over de Rijke- taalboeken waarmee mijn collega en ik proberen het taal- en leesonderwijs te verbeteren en jeugdliteratuur op de kaart te zetten. Vanmiddag gaan we het hebben over lezen en kunst, over hoe je kinderen, pabo-studenten en leraren kunt motiveren voor lezen en waarom dat in de praktijk zo slecht lukt.

Ted van Lieshout tijdens zijn voorstelling in april 2024 over veertig jaar schrijverschap in de OBA te Amsterdam. De foto is gemaakt door Béla van Lieshout.

Boer Boris

Ouders en leerkrachten kennen Ted van Lieshout misschien wel het best van zijn Boer Boris-boeken over een kleuter die een boerderij runt en op fijne grote machines rondrijdt.

Het eerste deel verscheen twaalf jaar geleden en onlangs verscheen het negentiende deel, *Boer Boris en de dino*. Maar niet enkel Boer Boris (waarvoor Philip Hopman de illustraties maakt) is typerend voor het oeuvre van Ted. Hij werkte aanvankelijk als illustrator en ging gaandeweg het maken van illustraties combineren met het schrijven van teksten voor kinderen. Hij maakt kinderpoëziebundels, bedoeld voor wie ze maar wil

lezen, met prachtige titels als *Begin een torentje van niks*, *Mijn botjes zijn bekleed met deftig vel* of *Mama, waar heb je het geluk gelaten?* Hij heeft jeugdliteratuur gepubliceerd over kunst en jeugdliteratuur met kunst zoals zijn verrassende beeldsonnetten met spruitjes, bloemen, dobbelstenen, schelpen of kauwgommetjes. En hij schrijft romans die – net als de gedichten – vaak autobiografische elementen bevatten.

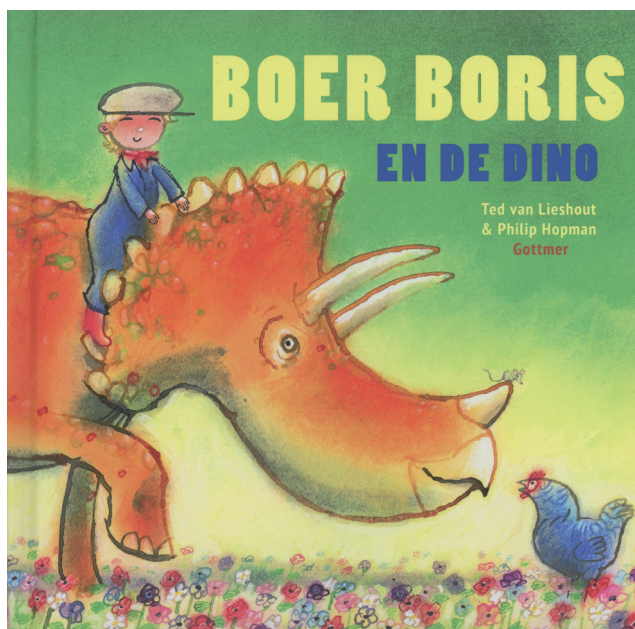
Jeugdliteratuur en kunst

Dit artikel is voor een magazine over kunst, dus laten we starten met de vraag of je boeken kunt gebruiken om over kunst te leren.

Jeugdliteratuur is kunst. Nou ja, je hebt jeugdlectuur en jeugdliteratuur. Jeugdliteratuur is kunst. Voor volwassenen is kinderlectuur niet boeiend, maar literatuur is gelaagd, je ziet er altijd iets extra's in. Dat maakt dat jeugdliteratuur ook voor volwassenen interessant is om te lezen of voor te lezen. Het doet er niet toe of een kind die lagen ontdekt. Als je literatuur maakt, zoals ik bijvoorbeeld bij Boer Boris doe, zorg ik ervoor dat een boek niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen boeiend is. Zo kun je het steeds opnieuw voorlezen en ontdek je telkens iets anders. In ons nieuwe Boer Boris-boek vinden

ze dino-botten en bellen ze 'met *Naturalis* met een man die kaal is'. Kleuters zullen er niet van opkijken dat dat rijmt, maar ouders zien de humor er wel van

in. Als jeugdboekenauteur maak je jeugdliteratuur die niet alleen geschikt is voor kinderen, maar ook voor de omgeving van die kinderen.

En de boeken over kunst die je hebt gemaakt? Mij valt het op dat die niet belerend zijn, dat ze eerder gaan over goed kijken dan dat je precies leert hoe een schilder heet en welke werken hij of zij heeft geschilderd.

Ja, ik heb een boek gemaakt dat *Wat is kunst?* heet. Daarin komt een meisje het boek binnen en vraagt zich af wat kunst is. 'Nou,' zeg ik als schrijver van dat boek: 'Vind dat zelf maar uit. Stel je voor dat je wakker wordt op een eiland, je bent aangespoeld, er is helemaal niks en je moet daar een week blijven.' Als je op zo'n eiland bent, ontstaat kunst vanzelf. Je kijkt eerst of er water is en iets te eten, of je kleren kunt vinden. Maar als dat er allemaal is en verder niets, ga je dood van verveling.

Het motto van dat boek is: *Kunst is alles wat je doet om niet dood te gaan van verveling*. Kunst is een soort nagel waarmee je aan je kop krabt. Als je maar lang genoeg krabt, ontstaat er een gaatje en komt er licht in je hoofd. Kunst verruimt je geest, verruimt je denken en alles wat ik schrijf staat in het kader daarvan. Bij kunst heb je je eigen gedachten. Kunst gaat om vrijheid, vrijheid om te vertellen wat er in je opkomt. De opzet van dat boek is niet om kinderen iets te leren over kunst, maar om bij kinderen

belangstelling te wekken voor kunst. Mijn tip aan leraren is ook om een bezoek aan een museum altijd voor te bereiden. Je gaat eerst zelf, je koopt een paar ansichtkaarten en die bespreek je in de klas. Welke zou jij kiezen?

(Voor)gelezen boeken verzamelen

Zelf maak ik ook vaak gebruik van dat vergelijken, als ik het verschil tussen kwalitatief goede en minder goede boeken wil laten zien. Je hoeft ze maar naast elkaar te laten zien en studenten beginnen meteen overeenkomsten en verschillen te benoemen.

Dat is precies wat ik bedoel. Ik ben een groot voorstander van leesdagboeken. Wat je zou moeten doen, is kinderen vanaf groep 1 een leesdagboek bij laten houden. Eerst schrijven ouders of leraren de titels van voorleesboeken op en vragen ze kinderen te vertellen wat ze van zo'n boek vinden. Dat schrijven ze dan ook op. Later doen kinderen dat met wat ze zelf lezen. Zo bouwen ze een verzameling boeken op, een boekenkapitaal. Ze kunnen dan steeds opschrijven wat ze van een boek vinden in vergelijking met een ander boek. Als ze een leesdagboek hebben, hoeven ze niet langer te zeggen: dat boek is leuk, dat boek is niet

leuk. Welke zou jij naast elkaar willen hangen? En eenmaal in het museum gaan kinderen meteen naar de werken die ze inmiddels kennen. Ze komen niet in een vreemde omgeving, maar in eentje die toch al enigszins vertrouwd aanvoelt.

Je maakt heel vaak gebruik van vergelijken in je boeken.

Ja, vergelijken = beter kijken.

Ik bied kinderen graag twee dingen aan in plaats van slechts één. Twee schilderijen of twee gedichten bijvoorbeeld. Door werken in elkaars context te plaatsen, wordt het veel

makkelijker om er iets over te zeggen. Bijvoorbeeld: *'ik vind het ene mooier dan het andere omdat er een paard op staat en ik houd erg van paarden'*. Dat is het begin van kunstbeschuwing, zonder dat een kind het in de gaten heeft.

leuk. Ze kunnen dan elk nieuw boek bespreken in de context van de boeken die eerder al gelezen zijn. Zo van: 'Ik vind dit boek niet zo mooi als het vorige, want ik vind de zinnen te lang.'

Ik zou willen dat ze hun hele schooltijd zo'n leesdagboek bijhouden. Mijn wens zou dan zijn dat je het aan het einde van de middelbare school laat zien. Je toont je leesgeschiedenis: 'Kijk, dit heb ik allemaal gelezen.' Dat is veel mooier dan wanneer je ineens, als je veertien bent, vier boeken moet lezen. In je leesdagboek mag ook een stripboek van Suske en Wiske staan. Het is helemaal niet zo gemakkelijk om op te schrijven wat je van Suske en Wiske vindt. Ook stripboeken horen in je boekgeschiedenis. Als kinderen alleen maar strips lezen, kun je als leraar stellen dat de leerling ook andersoortige boeken tot zich moet nemen. En dan aanbevelingen doen voor een boek dat geschikt zou kunnen zijn.

Lezen en tandenpoetsen

En dan nu de hamvraag: Hoe motiveer je kinderen voor lezen? Hoe krijg je studenten aan het lezen?

Door ze het te laten doen. Je moet het verplichten. Lezen is hetzelfde als tandenpoetsen. Dat doe je ook iedere dag. Als kinderen zeggen: 'Nou, tandenpoetsen vind ik helemaal niet leuk,' dan zeggen ouders: 'Het moet.' Lezen is je geest poetsen, dat moet je ook iedere dag doen. We hebben er gezamenlijk schuld aan dat kinderen niet meer kunnen lezen, dat ze zich als volwassene niet kunnen redden in de maatschappij. Dat is verschrikkelijk.

Leesvermijding, lezen vermijden omdat het eigenlijk niet goed gaat en dat proberen op te vangen, dat is wat er gebeurt. Kijk maar eens in de krant. Vroeger stond die vol tekst, nu voornamelijk vol foto's. En de tekst wordt ook nog eens extra teruggedrongen zodat er wat meer wit op de pagina ontstaat, wat het lezen vergemakkelijkt. Onze maatschappij is visueel geworden, ingericht op beeld. Je kunt tegenwoordig de computer tekst laten voorlezen en ik ben een groot voorstander van voorlezen, maar alles laten voorlezen, dat gaat me te ver.

Toch doen we met z'n allen enorm ons best om lezen leuk te maken. We bedenken honderden leuke werkvormen, maar het helpt niet.

Ik vecht al jaren tegen de gedachte dat lezen leuk zou moeten zijn. Lezen hoeft niet leuk te zijn, tandenpoetsen is ook niet leuk en toch moet het. Door lezen alleen maar in verband te brengen met 'leuk', waarna kinderen zeggen 'het is niet leuk' en de leraar 'jawel, het is wel leuk' vecht je tegen de bierkaai. Iets is trouwens alleen maar leuk

als je het kunt. Dus je moet flink investeren in het leren lezen en in de magie van taal. Het is een beetje als wat er met kinderen van zes jaar gebeurt. Die tekenen heel lang tot ze leren schrijven en als ze kunnen schrijven, merken ze dat ze met letters boodschappen kunnen overbrengen en met tekenen niet. Bij een tekening moet je als kleuter aan je moeder vertellen wat erop staat. Maar als je kunt lezen en schrijven, kun je op je tekening schrijven: 'Het is een vis'. En dan blijkt je moeder het gewoon te kunnen lezen.

Kinderboeken in plaats van methodes?

Kunnen we lesmethodes niet gedeeltelijk vervangen door kinderboeken? Methodes bevatten vaak verarmd taalgebruik dat taalontwikkeling niet ondersteunt. Goede kinderboeken bevatten juist rijke taal. En er is werkelijk over ieder onderwerp wel een kinderboek geschreven: kunst, geschiedenis, natuur...

Dat vind ik een fantastisch plan, maar het is ook heel ambitieus. Ik weet ook niet of het gaat lukken, er is namelijk een probleem. Kinderboekenauteurs zijn vaak eigenzinnig.

Ik heb nu bijvoorbeeld een geschiedenisboek geschreven dat binnenkort uitkomt. Het gaat niet over koningen of kolonels, maar over de geschiedenis van gewone mensen die tegen wil en dank hun voetsporen hebben achtergelaten, vrouwen bijvoorbeeld en homo's en mensen van kleur. Dat betekent dat veel scholen het niet zullen willen aanschaffen. Die accepteren niet dat je met een persoonlijke visie of met een zekere vrijmoedigheid iets vertelt, vanwege hun identiteit of om andere redenen. Denk maar aan de ophef over de lentekriebels kortgeleden.

Scholen en ouders willen in de hand houden wat er tegen kinderen wordt gezegd. Ik ben

bang dat je dat niet eenvoudig verandert. Ook bij de Griffels zie je dat de makkelijkere boeken de prijzen winnen en de moeilijkere boeken niet. Uit angst voor ontleding, maar ook omdat hoe eigenzinniger een schrijver is, hoe minder boeken van die schrijver door ouders of scholen gekozen worden.

Dat is zo, maar het is toch juist goed dat die boeken er wel zijn? Educatieve uitgeverij geven hun auteurs lijsten van onderwerpen

die niet in methodes of kinderboeken mogen voorkomen. Gelukkig dat er ook auteurs en uitgeverij zijn die schrijven wat ze zelf willen. Boeken waarover je in gesprek kunt gaan.

We hebben aan de Boer Boris-boeken een premie gekoppeld waarmee we jonge auteurs een kans willen geven hun eigen gang te gaan. Er zijn onder andere veel te weinig boeken van mensen van kleur en we willen auteurs stimuleren daar iets aan te veranderen.

Meneer, bent u getrouwd?

Ooit hebben we elkaar eerder ontmoet bij een pabo-lezing. We hadden de studenten gevraagd om mooie vragen te bedenken. De origineelste vraag zou een prijs krijgen. Tot onze grote schrik stelden ze geen diepgaande vragen over je werk, maar vroegen ze: meneer bent u getrouwd? Meneer, hebt u een relatie? Daar hebben we ons destijds diep voor geschaamd. Alsnog mijn excuses.

Oh, ik weet zeker dat ik dat helemaal niet erg heb gevonden. Dat soort vragen stellen kinderen ook altijd, dat vind ik helemaal geen probleem.

Dat is fijn om te horen. En tot slot, hou je zelf eigenlijk van lezen?

Ik heb een wilde hekel aan lezen, nou ja aan lezen om me te verpozen. Als ik dat doe, wil ik meteen schrijven, dat is beroepsdeformatie. Maar ik lees wel veel om me te informeren. Gelukkig ben ik geen leraar, maar een schrijver. Als leraar hoort lezen bij je vak. Hoe kan het dat studenten voor het vak van leraar kiezen als ze niet willen lezen? Het kan niet zo zijn dat we leerlingen en leraren opleiden die niet voldoende kunnen lezen en schrijven.

Erna van Koeven

Erna van Koeven is docent bij de Master Educational Needs en onderzoeker bij het lectoraat Onderwijsinnovatie en ICT van Hogeschool Windesheim. Ze is medeauteur van de boeken *Rijke taal. Taaldidactiek voor het basisonderwijs* en *Rijke taal (v)mbo. Taaldidactiek voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs*. In de veelgelezen blog geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com doet ze regelmatig verslag van haar werk. In het begin van 2025 komt er een nieuw boek (samen met Femke Ganzeman en Herman Verschuren). Dat gaat over jeugdliteratuur bij de basisschoolvakken.